

ВЛИЯНИЕ НА МЕДИИТЕ ЗА ФОРМИРАНЕ НА МЕКИ УМЕНИЯ У ДЕЦАТА

Биляна Николаева Великова-Цонкова¹, Мария Стоянова Дишкова²

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Бургас¹

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Бургас²

INFLUENCE OF MEDIA FOR THE DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS IN CHILDREN

Bilyana Nikolaeva Velikova-Tsonkova¹, Maria Stoyanova Dishkova²

University “Prof. d-r Asen Zlatarov” – Burgas¹

University “Prof. d-r Asen Zlatarov” – Burgas²

* Авторите изразяват своята благодарност към проект № НИХ-437/2020 „Изследване проектите на компетентностния подход при подготовката, възпитанието и развитието на личностните качества в предучилищна и начална училищна възраст чрез използване на алтернативни педагогически форми за организация на образователните дейности“ за финансирането на настоящата статия.

Abstract: This article examines the problem of the influence of massmedia over development of soft skills in children. The impact is undeniable, but it is important to trace its focus. In connection with this, a survey was conducted in the form of a questionnaire among 100 pedagogical specialists and students in pedagogical specialties. The main purpose of the study is to analyze the respondents' opinion on the media impact on children's behavior, especially those "events" that adults do not accept or disapprove. It turns out that the majority of people surveyed consider the media influence to be harmful, because imitation models that are inappropriate and socially acceptable are being drawn. However, children quickly start following them and impose them as a way of communicating with their peers. In addition, strong attention is paid to the lack of control by parents and teachers, which further exacerbates the degradation process. In this line of thought it appears that instead of helping to form "soft skills" in children, the media rather promote provocative behavior. Contemporary broadcasts that are very much watched, such as "talk-shows," music videos, etc., remove educational or other programs from the air that could help children's optimal development. The subject is particularly relevant because media coverage in the 21st century is undeniable and tends to increase. Its use for educational purposes should be a priority.

Keywords: soft skills, mass media, influence, provokative behavior

Въведение.

Проблемът за влиянието на медиите върху цялостното развитие на децата е особено актуален. Динамичното развитие и промени, свързани с новите технологии в силно дигитализирания свят поставя редица предизвикателства пред обучението и възпитанието на съвременното поколение деца. Редица проучвания доказват, че медиите могат да се разглеждат за детерминанта на девиантното поведение у подрастващите. Безспорен е фактът, че съвременните деца имат почти неограничен достъп до

информация от всякакъв вид. Това няма как да се промени, защото развитието на информационните технологии и увеличаването на разнообразието от дигитални устройства са процеси, които не могат да бъдат спрени. Съвременните социални медии променят начина на свързване на човека със заобикалящия го свят. Както никога преди, безпроблемно се създават виртуални мрежи от социални контакти, включващи участници от различни точки по целия свят, географски отдалечени една от друга. Чрез социалните мрежи за части от секундата се споделят мисли, опит, преживявания, интереси, каузи. Парадоксалното е, че въпреки необятните възможности на дигитализираната реалност, човек се чувства все по-самотен, алиениран и неразбран. В същото време съвременният свят има все повече изисквания към отделната личност като много от тях зависят от конкретни умения, придобити още в детска възраст. Пример за това са меките умения, които се развиват цял живот, но основата се поставя в детството.

Некогнитивните (меки) умения се считат за значим ресурс за успешната реализация на съвременния човек и адаптацията му към динамично променящия се свят. Те са сред базисните компоненти на компетенциите, овладявани и придобивани в високите образователни степени, а също така са и ключова тема при подбора на персонал, фирменото обучение и личното кариерно развитие.

Литературен обзор.

Дефиниране на понятието меки умения

За да си успешен днес в реалния живот е необходимо нещо повече от способността бързо да се припомнят факти или да се отчетне правилния отговор на теста, нещо повече от асимилирането, усвояването и възпроизвеждането на точни данни. В един динамично променящ се свят, образованието трябва да подготви децата да действат интелигентно, умело и с добра преценка, когато се сблъскат с неочаквани за тях предизвикателства – умения, които не се покриват от диапазона на когнитивните компетентности, преподавани в образователната система.

Меките (“преносими”) умения представляват широк набор от умения, които често се противопоставят на твърдите умения. Последните включват когнитивни способности, академични знания и умения, техническа опитност, специализирани умения или свързана с дадена професия или научна област експертност¹. В този смисъл меките умения са некогнитивни по своята същност умения.

За разлика от твърдите умения, които са лесно измерими, некогнитивните умения са по-трудно измерими количествено, особено различните нива на проявление на дадено умение в отделния индивид.

Дефинирането на меките умения варира в широки граници. Понятия като „умения на 21 век”, „социално-емоционално учене”, „силни страни на характера”, „навици на ума”, „навици на сърцето” и др. всъщност обозначават умения, които по своята същност са некогнитивни, меки умения (Conley, 2013; Kamenetz, 2015)².

¹ Laureta, B. Soft skills and early childhood education: Strange bedfellows or an ideal match? He Kupu. The Word. 2018. 5 (3), p.29

² Claxton, G., A. Costa, & B. Kalik. Hard thinking about soft skills. In Learning for life. 2016, 73 (6), pp. 60-64, Available in <http://www.learningpersonalized.com/wp-content/uploads/2016/09/Hard-Thinking-about-Soft-Skills.pdf>

Според Клакстън и колеги, подходящ термин за описание на тези умения е *умствени диспозиции*. Понятието диспозиция е предпочитано от много лидери в образователната сфера (Costa & Kallick, 2014; Ennis, 1996; Nelsen, 2014). Според Пъркинс и колеги диспозициите са „придобити модели на поведение, които са под контрола на човек, не се активират автоматично, и обхващат широки групи от поведения (Perkins et al., 1993)”³.

Некогнитивните умения представляват набор от умения и способности, свързани с общуването, управление на времето, решаване на проблеми, преговори, писане, слушане, четене и вземане на решения (Rao, 2012). Други изследователи добавят към меките умения способността да се решават проблеми, саморегулацията, самосъзнанието, установяването и поддържането на добри междуличности отношения и здравословни взаимодействия с връстниците и възрастните (Diakiw, 2016). Бейрами и Гордън определят емпатията като основно умение, което ще помогне да се редуцира насилието и включването на индивида в съвременния свят (Bayrami & Gordon, 2017)⁴.

Полезна рамка за ориентиране на изследователите и учителите представлява таксономията на меките умения, разработена за нуждите на висшето образование и трудовата заетост (Succi, 2015). Тя се състои от набор от умения, структурирани в три области: личностни, социални и методологични меки умения. Към първата група се отнасят личностни характеристики (черти) като например, ангажираност и устойчивост на стрес. Втората група, социални умения, са необходими, за ефективно взаимодействие в социални ситуации, за работа в екип, лидерство и преговори. Методологичните меки умения са техники или процедури, използвани за решаване на проблеми, казуси или ситуации. Според Лаурета, таксономията е полезен ориентир за множество различни сфери, тъй като уменията, включени в нея, са от значение за обучението и личностното развитие от ранна детска възраст. В тази връзка, обоснована е необходимостта от целенасочена работа за формиране и развитие на некогнитивни (меки) умения у децата още в предучилищна възраст⁵.

Естествено, най-подходящата среда за формиране на меки умения е семейството и училището, в това число формалното и неформалното образование. Някои от тези умения не се придобиват нито на едно от двете места, но за тяхната поява спомага професионалното развитие на индивида. Уменията за работа в екип, ефективност, лидерство, вземане на решения, позитивна комуникация, решаване на конфликти, изграждане на доверие в групата, адаптивност, чувство за отговорност, инициативност, креативност, старание при изпълнение на задачи са задължително условие за оптимална реализация на всеки индивид в съвременното гражданско общество [4].

Измерения на психологичното въздействие на медиите върху съвременните деца

Настоящото излъчване и разпространение на информацията поставя съвременния човек в свършено нови условия на живот и функциониране. От особено значение е фактът, че той е „потопен” в медийната среда [1, с.11].

Медиите са свързани с почти всичко, с което взаимодейства човек. Те се използват в сферата на образованието, финансите, развлеченията, както и за осъществяване на

³ Пак там, с. 62

⁴ Laureta, B. Soft skills and early childhood education: Strange bedfellows or an ideal match? He Kupu. The Word. 2018. 5 (3), p.29-30; Available in <https://www.hekupu.ac.nz/sites/default/files/2018-05/05%20Laureta.pdf>

⁵ Пак там, с. 30

социални взаимоотношения. Децата растат в ерата на технологиите и се променят заедно с тях.

Налице е тенденция, „най-голямата част от активното време на младия човек да е ангажирано с телевизия, компютърни игри, интернет и други медии... В повечето случаи денят на съвременния човек започва и завършва с някаква медия. В същото време връзките му с другите хора често стават по-ограничени и формални” [1, с.11].

Същността на влиянието на медийната среда върху човека обаче преди всичко е свързана с огромния потенциал за въздействие, който тя притежава. На първо място, медиите имат свободата да избират какво, как и кога да го представят. Благодарение на това те успяват да формират определена представа за реалността, която съгласно съществуващите изследвания в много отношения се различава от актуалната реалност, но по своето влияние сериозно я конкурира (Bryant & Zillman, 2002; Божинова, 2006) [1, с.11-12].

През 21 век електронните медии редовно присъстват в живота на съвсем малките деца и те се явяват постоянни и често активни потребители на тези медии. Излагането на медийно влияние от ранна възраст е от критично значение за детското развитие, за това се счита, че медийните модели, налагани през този период оказват дълготраен отпечатък върху когнитивното функциониране и развитие на детето (Huston et al., 1990; Lemish, 2008; Anderson et al., 2001)⁶.

В проучване, осъществено от Австралийския изследователски алианс за децата и младежите, се установява, че влиянието на съвременните медии върху децата и подрастващите вероятно е най-силно и продължително във възрастта между 0 и 8 години, но и най-малко проучвано⁷.

Съгласно Американската педиатрична академия, децата под 2 години не бива да се излагат на екранно влияние, не само заради негативното влияние върху психиката на бебето, но и поради факта, че медията (телевизията) отнема от времето, в което то може да взаимодейства със заобикалящата го среда⁸. За съжаление, все по-голям брой бебета виждаме пред екран, вперили очи в телефона на мама, за да мълчат, да седят мирни, да се нахранят, да не пишат, да слушат. Нещо повече, от най-ранна възраст детето се научава да търси допълнителен стимул за всяко свое действие, т. е. родителят ще се нуждае все повече от смартфона за отглеждането му.

Още повече, редица изследвания показват, че определени предавания по телевизията стресират и правят тревожни малките деца, разстройват установения им модел на сън, а също така, излагането им на екранно насилие рефлектира в неподходящи мисли и поведения. Паавонен и колеги установяват, че активното гледане на телевизия и пасивното излагане на влиянието и на деца на възраст 5 – 6 години е свързано с проблеми със съня, и особено с разстройства на спането и събуждането. Особено вредно е детето да бъде оставяно само да гледа телевизия, да гледа във времето за сън, както и активно да гледа програми, неподходящи за неговата възраст (Paavonen et al, 2006)⁹. Когато детето достигне в познавателното си развитие периода на конкретните операции

⁶ Australian research alliance for children and youth. 2010. Young children and media. A discussion paper. ISBN 978-1-921352-54-6. Available in https://www.aracy.org.au/publications-resources/command/download_file/id/169/filename/Young_Children_and_the_Media.pdf

⁷ Пак там, с. VI

⁸ Пак там, с. 8-9

⁹ Пак там, с. 8

по Жан Пиаже (7 – 11 години), вече е способно да направи преценка на модалностите, така че да може да разграничи фантазен свят от реалност (Cantor, 2001)¹⁰.

Други изследвания демонстрират някои позитивни ефекти от гледането на телевизия в ранна възраст. Интересно е да се отбележи, че водещ фактор в това отношение за децата под 2 годишна възраст се оказва съдържанието на програмите, а не толкова процеса на гледане. Децата взаимодействат с онова, което виждат на екрана, като аплодират или подражават на наблюдаваното от тях поведение (Huston et al, 2007; Lemish, 2008; Valkenburg & Vroone, 2004)¹¹. За това е важно родителите активно да присъстват във времето, когато детето избира и гледа определено предаване, за да насочват неговия избор, като и да коментират това, което то наблюдава.

Общоприето е, че гледането на съобразени с възрастовите особености образователни програми е ползотворно за развитието и благополучието на малките деца (Huston et al., 2007). В изследванията се включени предимно деца, намиращи се на предоперационалния етап в развитието си съгласно теоретичния модел на Жан Пиаже, които са целева група за обучителни телевизионни програми като „Улица Сезам” и „Плей Скул”. Налице са доказателства, че децата участници в изследването са познавателно активни, целенасочени зрители, които използват формалните характеристики на телевизията, за да се насочат към съдържание, отговарящо на актуалните им развитийни потребности. В допълнение към това, са открити ползи за тази група деца и в по-късното им представяне в училище (Bickham et al., 2001; Huston et al., 2007)¹².

За съжаление, безспорен факт е, че съвременните медии стимулират повече консуматорското поведение, отколкото когнитивните способности и формирането и развитието на меки умения, особено при децата. Българското законодателство дава определение за дете, според което „дете е всяко физическо лице до навършването на 18 години“¹³.

Провокативното поведение сред съвременните български деца се асоциира с навлизането на културни модели и стандарти от западно-европейските и американските общества, чието влияние действа пагубно на традиционните нагласи и изповядвани ценности [3]. Копирането на тези модели и стандарти променя поведението и външния вид на съвременното дете, което се стреми да бъде „модерно“ и търси одобрението на връстниците си, без да си дава сметка реално как расте и се развива.

Вероятно очарованието на социалните медии се дължи в известна степен на факта, че те предоставят на съвременния човек множество възможности да създава и променя своя виртуален образ съгласно актуалните си потребности и желания. Фейсбук например, вече се разглежда като катализатор на съвременния социален ПР. Това е универсална медия с огромна аудитория и безброй възможности за себе-изява. Този феномен дава възможност на всеки желаещ да разкрие пред широката публика това, което желае или да инсценира събитие, за да бъде възприеман и харесван според

¹⁰ Пак там, с. 8

¹¹ Australian research alliance for children and youth. 2010. Young children and media. A discussion paper. ISBN 978-1-921352-54-6., p.9. Available in https://www.aracy.org.au/publications-resources/command/download_file/id/169/filename/Young_Children_and_the_Media.pdf

¹² Пак там, с. 10-11

¹³ Закон за закрила на детето, обн. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000г.

очакванията си [2]. Това го кара да се чувства интересен, уникален, център на внимание. Този начин да се търси одобрението на останалите е особено предпочитан по редица причини. На практика се оказва, че „приятелите“ в социалните мрежи, които е възможно да са напълно непознати, знаят много за личния живот на човек, който публикува, за да бъде харесван от хора, които не познава. Този поведенчески модел е особено популярен сред подрастващите, които са готови на всичко, дори да се изложат на риск, за станат по-популярни.

Водеща тенденция е да се популяризират в медийното пространство негативно конотирани публични личности. Това води до силно и широко разпространен негативен ефект, отнасящ се до формиране на отрицателна представа за обществото като цяло, но и за психосоциалното формиране на юношите и овладяването на положителни поведенчески модели. Според Божинова и Таир, прекаленото представяне на отрицателно изявени лица предполага легализирането на този личностен типаж и следването от него поведение – приемането му за нещо нормално [1, с.180].

Децата и подрастващите са особено уязвима група към влиянието на медиите, защото тепърва предстои да формират своята идентичност, своя светоглед, да се ориентират в света на връстниците и възрастните и да поставят основите на бъдещото си Аз, взаимодействайки със заобикалящата реалност. Социалните медии са проводници както на позитивни, така и на негативни въздействия върху различни сфери от детското развитие – когнитивно, емоционално и социално. Те предлагат нови възможности и предизвикателства, но също така са и предпоставка за проблемни възприятия, свързани с образа на собственото тяло, значението на училищните успехи, самооценката, и не на последно място, предлагат пространство за реализиране на застрашаващото неприкосновеността на детската личност кибернасилие и кибертормоз¹⁴.

Изследване.

Основна цел на проведеното проучване е да се проследи мнението на респонденти, които работят в сферата на образованието или им предстои да започнат работа като педагогически специалисти, относно влиянието на медиите за формиране на меки умения у децата. Броят на изследваните е 100 лица. От тях 93 са жени, а 7 са мъже. Възрастта им е различна: преобладаващи са лицата между 30-39 и 40-49 години, а най-малко са респондентите от 20 до 29 години. Повечето от анкетираните лица работят в гр. Бургас и кварталите. Има представители и на други населени места: Айтос, Несебър, Пловдив, Поморие, Средец, Ахелой, Черноморец, Царево, Равда, Приморско, Дебелт, Слънчев бряг, Гълъбец. Много от респондентите са реализирани педагогически специалисти в системата на образованието: начални, детски учители и др. Сред изследваните лица има студенти от педагогически специалности, на които предстои да влязат в системата. Настоящите им професии са разнообразни: биолог, дизайнер, химик-еколог, компютърен инженер, художник, собствен бизнес, редактор, технически секретар, библиотекар, продавач-консултант, касиер, счетоводител, инженер-проектант, banker, кинезитерапевт, безработен, химик, в майчинство и др.

Трябва да се подчертае, че 45% от респондентите визират медиите като основна причина за „разбиване“ на ценностите и промотиране на провокативни модели на поведение.

¹⁴ Bryant, A. 2018. The effect of social media on the physical, social, emotional, and cognitive development of adolescents. Honors Senior Capstone Projects. 37. https://scholarworks.merrimack.edu/honors_capstones/37

Някои от тях търсят вината и в други възпитателни субекти, както следва в низходящ ред:

- Медии – 45%.
- Семейство – 31%.
- Вината е обща, на цялото общество – 30%.
- Училище – 6%.
- Децата вече са такива – 5%.
- Приятели – 3%.

Ясно може да се види вярата на респондентите в българското училище като институция, която отстоява своите традиции, цели и стандарти, за да развива тези умения на учениците, които ще ги превърнат в пълноценни и успешни личности. 6% от тях, обаче, са на мнение, че образователната институция не изпълнява основните си функции и става причина за провокативното поведение сред подрастващите, вместо формирането на меки умения. Малкият процент не бива да успокоява научната общност, защото това са няколко на брой учители, които работят в системата, но не вярват в нея.

Всички респонденти са на мнение, че медиите предоставят огромен поток от всякаква информация, която е лесно достъпна, разнообразна, интересна. При определени обстоятелства обаче, този неограничен достъп до информация „повече вреди на децата, отколкото им помага“, според 25% от анкетираните лица. 42% подчертават, че достъпът до информация трябва да се контролира от възрастен, който да селектира и цензурира потокът от данни. 32% смятат, че децата стават зависими, защото свикват на лесното, което води до неспособност за критично мислене и сензитивност по отношение на получените знания. Те нямат необходимата познавателна база, за да подбират материали, които да я надграждат, а приемат всичко чуто и прочетено за вярно. Нещо повече, на учениците не им се налага да помнят информацията, защото тя е само на едно „докосване“ разстояние. Меките умения, свързани с отговорно и оптимално изпълнение на всяка поставена задача, не се развиват много, защото почти всяка задача може да се изпълни бързо с помощта на Интернет и информационните технологии, без особено усилие. Проблемът е, че резултатът остава неясен за изпълнителя, защото той рядко разбира какво точно прави. Функциите „копиране“ и „преместване“ се овладяват много по-бързо от уменията за отговорно поведение при написване на домашната работа. Според 19% от респондентите, медиите учат децата да не учат, защото всичко, което им е нужно като знания, го има в Интернет. Един от респондентите допълва, че на майките вече не им се налага да учат децата си да готвят, защото тази функция се изпълнява вече от телевизора, компютъра, лаптопа, телефона. Едва 6% от изследваните лица изразяват мнение, че децата се научават да пресяват и селектират информацията, но само, ако родителите са ги научили и осъществяват контрол над контактите на детето с медиите. Те допълват, че и възрастните не винаги успяват да намерят най-достоверните данни, особено ако не са запознати добре с материята, която проучват. Само 12% са категорични, че медиите спомагат образователния процес, а 5% отбелязват, че са повече необходими, отколкото несползвани.

Сравнително малко на брой, но все пак има респонденти, които подчертават, че неограниченият достъп до информация е „опасен“ за децата по редица причини, една от които е даването на лоши идеи за поведение. Те смятат, че има риск и е възможна вреда за детето. Разбира се, абсолютният контрол не е възможен, но е желателно да се

наблюдава какво вижда детето, както и да се проверява какво знае и как използва получените знания. Несериозно е да се твърди, че съвременното дете може да бъде напълно ограничено и „опазено“ от негативното влияние на медиите. Подчертава се, обаче, отговорността на педагогическите субекти за това кога, как и какво научава то. Някои респонденти допълват, че каквото детето не чуе от телевизията, ще го научи от своите връстници, които са го чули от любимото предаване по телевизията.

Нужно е да се проучи до каква степен родителите успяват да контролират провокативното поведение на децата си, което те копират от видяното в медиите. От друга страна, необходимо е да се изследва дали те също не стимулират това поведение с конкретни свои действия или пълно бездействие. 78% от респондентите смятат, че семейството носи вина за неприемливото поведение на подрастващите, защото изобщо не контролират достъпа до информация, който имат. Нещо повече, те разрешават на децата си да следват модерните стилове на обличане, говорене, държание с пасивното действие на безсилни фигури пред влиянието на медиите. Това е обикновено се случва с думите: „Нищо не мога да направя. Ако забраня да се гледа телевизия в къщи, всичко се научава от връстниците“. Само 22% от анкетираните лица подчертават, че родителите наистина са безсилни, защото нямат никаква представа как се държат техните деца в училище. Не са редки случаите, в които те сменят дори дрехите, с които са излезли от дома, за да са актуални сред съучениците си.

В същото време, респондентите са на мнение, че педагогическите специалисти носят много малко отговорност в тази посока. Едва 28% от тях подчертават, че учителите също носят вина, дори стимулират провокативното поведение на учениците като им разрешават всичко в класната стая, държат се по-освободено и позволяват на децата да се държат по същия начин с тях. Останалите анкетираните са абсолютно категорични, че нищо не зависи от учителя или поне не винаги. Някои от тях допълват, че отговорността е обща, на цялото общество.

Заклучение.

Определено може да се каже, че социалните медии не развиват меките умения, а стимулират „твърдата игра“. В стремежа си да съберат повече „лайкове“, децата забравят за толерантността и търсят всички възможни начини, за да впечатлят аудиторията повече от останалите.

Попадайки в капана на очарованието на социалните медии, без необходимата критичност по отношение на постъпващата и изпращана информация, децата стават лесна мишена за недобронамереност и злоупотреби. Без разумното посредничество на възрастните, социалните медии се превръщат в сериозно предизвикателство за деликатната детска психика. По този начин, вместо да спомагат за формиране и развиване на меки умения у децата, такива като самосъзнание, толерантност, съпричастност, съвременните медии се превръщат в медиатори на обезценяването на традиционните български ценности и проводник на провокативно поведение.

Литература

[1] Божинова, Р., Е. Таир (2011) Обективни и субективни измерения на медийната реалност. Психологични аспекти на медийните въздействия. Изд. БГкнига, София, ISBN: 978-954-8628-20-4.

[2] Григоров, Вл. (2015) Фейсбук – катализатор на съвременния социален ПР. Сборник от научна конференция с международно участие „Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието“, том II, Бургас, ISBN 978-619-7126-11-2, с. 142-146.

[3] Коцева, Т. (2015) Рискови социални поведения сред българските юноши. Сборник от научна конференция с международно участие „Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието“, том II, Бургас, ISBN 978-619-7126-11-2, с. 238-244.

[4] Попова, Д. (2015) Кооперативно учене и меки умения. Сборник от научна конференция с международно участие „Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието“, том II, Бургас, ISBN 978-619-7126-11-2, с. 50-55.

Бележки

Закон за закрила на детето, обн. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000 г.

Australian research alliance for children and youth. 2010. Young children and media. A discussion paper. ISBN 978-1-921352-54-6. Available in

https://www.aracy.org.au/publications-resources/command/download_file/id/169/filename/Young_Children_and_the_Media.pdf

Bryant, A. 2018. The effect of social media on the physical, social, emotional, and cognitive development of adolescents. Honors Senior Capstone Projects. 37.

https://scholarworks.merrimack.edu/honors_capstones/37

Claxton, G., A. Costa, & B. Kalik. Hard thinking about soft skills. In Learning for life. 2016, 73 (6). Available in <http://www.learningpersonalized.com/wp-content/uploads/2016/09/Hard-Thinking-about-Soft-Skills.pdf>

Laureta, B. Soft skills and early childhood education: Strange bedfellows or an ideal match? He Kupu. The Word. 2018. 5 (3). Available in

<https://www.hekupu.ac.nz/sites/default/files/2018-05/05%20Laureta.pdf>

За контакт с авторите:

доц. д-р Биляна Николаева Великова-Цонкова

e-mail: bvelikova@yahoo.com

доц. д-р Мария Стоянова Дишкова

e-mail: dishkova.maria@gmail.com